

ТЕМА 4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

План:

1. Загальна характеристика цивільного права. Характеристика цивільних правовідносин.
2. Структура цивільних правовідносин.
3. Поняття фізичної та юридичної особи.
4. Правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність. Види дієздатності.
5. Поняття та зміст права власності. Види власності. Підстави набуття та припинення права власності.

Цивільне право є однією з провідних галузей національного права України, яка регулює певну групу правових відносин за участю фізичних і юридичних осіб та держави в цілому, є обов'язковою для вивчення студентами-юристами незалежно від типу вищого начального закладу, факультету, спеціалізації тощо.

Цивільне право - система правових норм, що складають основний зміст приватного права і регулюючих майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини, засновані на незалежності та майнової самостійності їх учасників, методом юридичної рівності сторін з метою наділення приватних осіб можливостями самоорганізації їх діяльності щодо задоволення своїх інтересів.

Предмет цивільного права складають майнові відносини, особисті немайнові та відносини інтелектуальної власності. Потрібно розкрити *зміст методу цивільно-правового регулювання*, який полягає у тому, що учасники цивільно-правових відносин перебувають у рівному становищі та мають певну самостійність, свободу вибору але на них покладається цивільна відповідальність – стягуються збитки, штрафи, пеня, неустойка або покладається обов'язок виконати зобов'язання в натурі.

Необхідно з'ясувати поняття та зміст *принципів цивільного права*, як основних засад, на підставі яких здійснюється регулювання цивільно-правових відносин, класифікувати принципи, визначивши загально правові та галузеві, такі як: свобода договору; неприпустимість позбавлення права власності; свобода підприємницької діяльності; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність та розумність.

Пояснити послідовність розміщення цивільно-правових інститутів, що становлять *систему цивільного права*, поділяючи галузь на загальну та особливу частини, відображаючи це у Цивільному кодексі України.

Потрібно визначити правові норми, що регулюють цивільно-правові відносини, тобто дати характеристику цивільному законодавству, вказавши, що за юридичною силою та органом, який їх видав, *акти цивільного законодавства* поділяються на: закони (ЦК України); інші акти цивільного

законодавства (Укази Президента, Постанови Кабінету Міністрів); чинні нормативні акти Союзу РСР та Української РСР; норми міжнародного права і міжнародні договори. Необхідно знати, що у сучасному цивільному праві особливого значення набувають такі джерела права, як – звичаї торгівельного обігу, корпоративні правила, юридична доктрина, договір, принципи права.

Для правильного застосування правових норм у кожному конкретному випадку необхідно з'ясувати:

- чи діє ця норма на момент її застосування – *дія закону у часі*;
- чи підлягає вона застосуванню на даній території – *дія закону у просторі*;
- чи поширюється ця норма на конкретну особу – *дія закону щодо кола осіб*.

Потрібно пояснити про прогалини у праві, коли певні суспільні відносини потребують правового регулювання, але воно не передбачене конкретним законом, правовою нормою, при цьому суду надається право розглядати такого роду справи за допомогою *аналогії закону чи права*.

Необхідно з'ясувати, що *наука цивільного права* вивчає систему норм цивільного права, окремі його інститути, практику їх застосування, історію та закономірності розвитку цивільного законодавства.

Цивільні правовідносини як і інші правовідносини мають свої елементи (структуру). Традиційною вважається трьохланкова структура за якої до елементів цивільних правовідносин відносять суб'єкти, об'єкти та зміст.

Суб'єкти – це учасники цивільних правовідносин. Згідно ст. 2 ЦКУ ними є фізичні особи і юридичні особи. Останні створені людьми для забезпечення їх спільних інтересів певні соціальні утворення (організації) що отримали узагальнену назву юридичних осіб. Крім цього учасниками правовідносин може бути: держава України, Автономна Республіка Крим, адміністративно-територіальні утворення, іноземні держави та міжнародні урядові і неурядові організації. Слід зазначити, що юридичні особи публічного права у цивільних правовідносинах здебільше виступають пасивними учасниками. Вони є носіями особистих немайнових прав, власниками цільового майна (коштів). Останні витрачають виключно у визначених видатковими частинами кошторису межах і на майно, роботи, послуги що необхідні для виконання безпосередніх завдань.

Серед учасників цивільних правовідносин розрізняють лише тих, яким належить право (активні суб'єкти), тих яким належить лише юридичний обов'язок (пасивні суб'єкти). Проте таких чистих суб'єктів мало. Здебільше один і той же учасник правовідносин має одночасно права і юридичні обов'язки. Для моделювання однотипної юридично значимої поведінки і задля єдності правозастосування учасники цивільних правовідносин наділені умовно спеціальними юридичними властивостями: правоздатністю і дієздатністю. Про це вже йшлося у курсі теорії права і піде більш змістовно розмова у подальших лекціях.

Здебільше центральною ланкою цивільних правовідносин є саме їх суб'єкт і особливо новій суб'єктивного цивільного права. Як уповноважена сторона такий суб'єкт діє виключно у своїх або чужих інтересах і самостійно визначає місце, спосіб, характер задоволення такого інтересу якщо законом не встановлено імперативів. Суб'єкт своєю поведінкою визиває правовідносини, а через це й надає реальності взагалі то абстрактній нормі цивільного права.

Крім цього на цивільні правовідносини може впливати правовий статус суб'єкта. Так, фізичні особи, що мають статус державного службовця¹ в ряді цивільних приймати участь не можуть (займатися підприємництвом). Індивідуальне правове становище часто стає перешкодою для реалізації інших прав (обмежено дієздатний, перебування у шлюбі, тощо).

Спеціальний правовий статус юриста¹ чи кваліфікованого юриста (адвоката, повіреного у справах інтелектуальної власності) зумовлює можливість вступу у певні цивільні правовідносини фахового характеру (адвокатувати у кримінальних справах, представляти інтереси володільців прав інтелектуальної власності).

Юридичні особи мають спеціальну правосуб'єктність і можуть приймати участь лише в тих правовідносинах для яких вони створені і які передбачені у їх засновницьких документах.

Об'єкти цивільних правовідносин це все те, з приводу чого виникають суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Лише за таких умов учасники цих правовідносин задовольняють свої потреби і свої інтереси. До об'єктів відносять: речі, дії (роботи, послуги), результати творчої та іншої духовної діяльності, особисті немайнові блага, природні права, права вимог тощо.

Зміст правовідносин складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Суб'єктивне право характеризується єдністю трьох елементів:

1. вид та міра дозволеної поведінки носія цього права і рамках яких сам носій самостійно реалізує свою свободу щодо вибору іншого учасника, об'єкта, варіанта поведінки;
2. право вимагати від інших осіб такої їх власної поведінки, яка забезпечує досягнення мети вступу у ці правовідносини, власного інтересу. Це право вимагати певних зустрічних чужих дій;
3. право вимагати застосування державою у особі її уповноважених органів примусу до носія зустрічного юридичного обов'язку. Ці правомочності ще йменуються правом на захист.

Отже суб'єктивне цивільне право - вид та міра можливої (дозволеної) поведінки учасника правовідносин, які забезпечуються можливостями вимог до носіїв зустрічного юридичного обов'язку і порушити у встановленому порядку застосування засобів державного примусу.

Слід звернути увагу, що деякі суб'єктивні права за своїм походженням і підставою виникнення є подвійними: елементами правовідносин і суб'єктивним

правом одночасно. Це власне природні права. Вони виникають в силу народження людини.

Юридичний обов'язок інших учасників таких правовідносин полягає у тому, щоб вони утримувалися від порушення природних прав людини. Тож це дає підставу виділити юридичні обов'язки з **активним змістом**, де учасник правовідносин повинен учинити певну дію (передати майно, виконати роботи, сплатити гроші). В юридичних обов'язках з **пасивним змістом** зазвичай носієм є кожен і всякий хто повинен утриматись від учинення таких дій, які можуть завдати збитку чи шкоди правам і законним інтересам носія права.

Суб'єктивному цивільному праву у правовідносинах завжди протистоїть зустрічний юридичний обов'язок зобов'язаної особи (осіб). Варто підкреслити, що здебільшого суб'єктивні права та юридичні обов'язки є взаємокореспондованими. Тож юридичним обов'язком визнається вид і міра необхідної поведінки зобов'язаної особи як гаранта реалізації суб'єктивного права іншого учасника правовідносин забезпеченої можливістю застосування примусу.

При чотирьохланковій системі додають норму цивільного права – встановлене чи санкціоноване державою правило поведінки, що є обов'язковим для виконання і підтримується примусом з боку держави. Особливість **норми цивільного** права у тому, що учасники правовідносин можуть у рамках “дозволене все те, що не заборонене законом” самим створювати для себе норми права. Це так звані мононорми. Вони здебільше застосовуються тоді коли нормотворчі органи не поспівають за реально виникаючими відносинами і їх учасники самі вимушені для себе творити право.

При п'ятиланковій системі у структуру правовідносин включаються **підстави їх виникнення** – конкретні життєві обставини (юридичні факти) з якими пов'язано виникнення, зміна та припинення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Юридична особа — організація, суб'єкт права, здатний від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і нести обов'язки та самостійно брати участь у правовідносинах, бути позивачем та відповідачем у суді.

В Україні організація визнається юридичною особою виключно після проведення її державної реєстрації та внесення до Єдиного державного реєстру.

Юридичні особи - групи людей, організації (наприклад, такі, як корпорації), які розглядаються правом як окремі особи, суб'єкти права.

Юридична особа має офіційну назву та певні права, заходи захисту, привілеї, обов'язки та відповідальність відповідно до закону, подібні до тих, що має фізична особа. Поняття юридичної особи - фундаментальна юридична фікція. Воно має як загальнотеоретичне, так і галузеве значення (зокрема використовується у сфері приватного права).

Юридична особа дозволяє одній або кільком фізичним особам (*universitas personarum*) діяти як єдине ціле (організація) в юридичних цілях. В багатьох

юрисдикціях штучна персональність дозволяє такому утворенню розглядатися відповідно до закону окремо від його індивідуальних учасників (наприклад, в акціонерному товаристві – від його акціонерів). Вони можуть виступати позивачем і відповідачем у справі, укладати договори, набувати обов'язків та володіти власністю. На організації з правосуб'єкністю можуть також бути накладені певні юридичні обов'язки, наприклад, зі сплати податків. Також такий статус може захистити учасників організації від особистої відповідальності. Поняття юридичної особи не абсолютне. У країнах загального права можливе "зняття корпоративної завіси", що стосується визначення статусу фізичних осіб, що діють як агенти компанії при вчиненні дій або прийнятті рішень. Таке зняття можливе шляхом винесення юридичного рішення, за яким права або обов'язки юридичної особи (наприклад, корпорації або громадської компанії з обмеженою відповідальністю) розглядають як права або обов'язки членів або директорів цієї організації.

Фізична особа — у цивільних та інших галузях права термінологія, що використовується для позначення людини (громадянина, особи без громадянства) як учасника правових відносин. Фізична особа також підпорядковується певним нормам та правилам поведінки.

Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюються Конституцією України та законом. Фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Інформація про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців є відкритою. Якщо особа розпочала підприємницьку діяльність без державної реєстрації, уклавши відповідні договори, вона не має права оскаржувати ці договори на тій підставі, що вона не є підприємцем.

Фізична особа-підприємець(ФОП) відповідає по зобов'язаннях, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, всім своїм майном, крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернене стягнення.

Фізична особа реєструється підприємцем за місцем прописки (реєстрації).

Приватними підприємцями не можуть бути військовослужбовці, державні службовці, народні депутати.

Фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності (громадяни — підприємці) Найпростішою формою здійснення підприємницької діяльності є форма приватного підприємництва фізичними особами, тобто без створення підприємств чи інших юридичних осіб. Ринкова економіка надає можливості людині, яка має бажання, знання, кошти або майно і на яку не поширюються законодавчі заборони, розпочати справу і втілити у життя своє уявлення про ефективну, прибуткову діяльність та, як наслідок, досягти матеріального добробуту.

Спеціального нормативного акта, який встановлював би правовий статус громадянина-підприємця, на сьогодні не існує. Відповідні положення щодо права фізичної особи на зайняття підприємницькою діяльністю містяться у гл. 13 ГК України, гл. 5 ЦК України та у відповідних галузевих документах, що регулюють відповідний вид діяльності. 19 жовтня 2000 р. Верховна Рада України прийняла Закон № 2063-III «Про державну підтримку малого підприємництва», ст. 1 якого віднесла фізичних осіб — приватних підприємців до суб'єктів малого підприємництва.

Правосуб'єктність фізичних осіб (індивідуальних суб'єктів правовідносин) — це передбачена нормами права здатність (можливість) бути учасниками правовідносин.

У міжнародних документах про права людини (ст. 6 Загальної декларації прав людини, ст.16 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права) записано, що кожна людина, де б вона не знаходилася, має право на визнання її правосуб'єктності.

В основі визначення природи правосуб'єктності (праводієздатності) фізичної особи лежать два критерії:

- вікова характеристика (певний вік);
- зрілість психіки, відсутність психологічних дефектів.

Склад правосуб'єктності фізичної особи:

- правоздатність;
- дієздатність;
- деліктоздатність.

Правоздатність — це передбачена нормами права здатність (можливість) індивіда мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки. Правоздатність виникає з моменту народження і припиняється зі смертю особи.

Вік, психічний і фізичний стан громадянина не впливають на його правоздатність.

Дієздатність — це передбачена нормами права здатність індивіда самостійно, своїми усвідомленими діями здійснювати (використовувати і виконувати) суб'єктивні юридичні права, обов'язки і нести відповідальність.

Дієздатність, на відміну від правоздатності, залежить від віку, фізичного стану особи. Повна дієздатність настає з моменту громадянського повноліття.

Повна дієздатність настає з 18 років.

Неповна (відносна) дієздатність: 14 — 18 років.

Законодавством передбачена можливість оголосити неповнолітнього, який досяг 16 років, повністю дієздатним, якщо він працює за трудовим договором, у тому числі за контрактом, чи займається підприємницькою діяльністю. Оголошення неповнолітнього повністю дієздатним (акт емансипації) провадиться за рішенням органу опіки і піклування — за згодою батьків,

усиновителів або піклувальника, а в разі відсутності такої згоди — за рішенням суду.

Часткова дієздатність: до 14 років (проекується в новому Цивільному кодексі України):

Обмежена дієздатність виражається в такому:

- обмеження прав і свобод людини і громадянина законом держави передбачено в тій мірі, в якій це необхідно для захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони і безпеки країни;

- обмеження прав і свобод людини і громадянина можливо за рішенням суду внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами.

Абсолютна недієздатність встановлена для осіб, визнаних недієздатними за рішенням суду внаслідок душевної хвороби чи слабоумства.

Ніхто не може бути обмежений у дієздатності інакше як за рішенням суду і відповідно до закону.

Деліктоздатність — це здатність нести відповідальність за вчинені правопорушення. У деяких випадках Деліктоздатність передуює настанню повної дієздатності. Передумовою деліктоздатності є осудність, тобто здатність у момент вчинення суспільне небезпечного діяння усвідомлювати свої дії і керувати ними.

Правосуб'єктність фізичних осіб може бути:

- загальною
- спеціальною
- індивідуальною

У конкретних правовідносинах суб'єкт може виступати як носій загальної, спеціальної та індивідуальної правосуб'єктності.

Правосуб'єктність -- юридична передумова для визнання особи носієм відповідного правового статусу однаковою мірою за всіма фізичними особами незалежно від будь-яких обставин.

За загальним правилом правоздатність фізичної особи, виникає в момент її народження і припиняється зі смертю. В окремих випадках, передбачених законом (зокрема, щодо права спадщини), охороняються також інтереси дитини, що зачата, але ще не народилася.

Водночас наявності у фізичної особи лише однієї цивільної правоздатності ще замало для визнання її повноцінним суб'єктом цивільного права. Для цього необхідна також і цивільна дієздатність, яку розуміють як здатність своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки. Інакше кажучи, здатність самостійно розпоряджатися своїми правами й нести цивільну відповідальність за свої дії.

Якщо правоздатність фізичної особи виникає в момент її народження і припиняється зі смертю, то **дієздатність виникає** з моменту досягнення певного

віку. Іноді з огляду на певні життєві обставини особа може її втрачати цілком або частково. Однак тимчасова відсутність у фізичних осіб дієздатності не означає, що вони не можуть виступати як суб'єкти цивільного права. Відсутність у них дієздатності компенсується діями їх законних представників - батьків, усиновителів, опікунів і піклувальників.

Повна дієздатність виникає з настанням повноліття, тобто після досягнення 18-річного віку. Водночас у випадках, коли законом дозволяється одружуватися до досягнення 18-річного віку, громадянин, який не досяг цього віку, набуває дієздатності в повному обсязі з моменту одруження.

Неповною дієздатністю володіють особи віком від 14 до 18 років.

Мінімальну дієздатність мають особи, які не досягли 14 років.

Обмежена дієздатність може бути встановлена судом для особи, яка внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами ставить себе і свою сім'ю у тяжке матеріальне становище. Така особа може укласти угоди щодо розпорядження майном, а також одержувати заробітну плату, пенсію чи інші-види доходів і розпоряджатися ними лише за згодою піклувальника, за винятком дрібних побутових угод. З припиненням зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами суд скасовує обмеження її дієздатності.

Недієздатною визнається судом особа, яка внаслідок душевної хвороби чи недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними. Над недієздатною особою встановлюється опіка, і від її імені угоди укладає опікун. У разі видужання або значного поліпшення здоров'я фізичної особи, визнаної недієздатною, суд поновлює її в дієздатності.

Регулювання цивільних відносин передбачає участь у них фізичної особи. Однак цілком можливе виникнення таких ситуацій, коли тривалий час немає ніяких відомостей про громадянина за місцем його постійного проживання. У таких випадках виникає необхідність спочатку оголосити особу безвісно відсутньою, а потім і померлою.

Право власності регулюється та гарантується різними галузями права, зокрема конституційним, кримінальним, сімейним, господарським тощо

Першопочатково право власності закріплюється в Конституції України, зокрема встановлюються форми власності, рівність всіх суб'єктів права власності, гарантії права власності та обов'язки власників. Норми ЦК України визначають поняття права власності, зміст права власності, регулюють поведінку власників у цивільному обороті, закріплюють способи права власності тощо.

В цивільному праві прийнято розрізняти право власності в об'єктивному на суб'єктивному значенні.

Право власності в об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, які регулюють відносини власності.

Право власності в суб'єктивному значенні – це можливість власника володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (рідчю, майном) на

свій власний розсуд і в своїх інтересах або інтересах інших осіб. Цьому праву відповідає обов'язок інших осіб утримуватися від дій (бездіяльності), які б перешкождали цьому праву, тобто володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю.

В юридичній літературі виділяють такі ознаки суб'єктивного права власності:

- його зміст охоплює три правомочності (можливості) власника: право володіти, право користуватися і право розпорядження майном;
- суб'єктом права власності може бути будь-який суб'єкт права;
- об'єктом правовідносин власності може бути будь-яка індивідуально визначена річ;
- своє право на річ власник здійснює завжди своєю владою й у своєму (власному) інтересу.

Зміст права власності складається із правомочностей володіння, користування і розпорядження річчю (майном) власника.

Право володіння – це право фактичного, фізичного та господарського впливу на річ (майно). Слід мати на увазі, що в юридичній літературі розрізняють володіння законне (таке, що ґрунтується на законі) та незаконне, яке в свою чергу поділяється на добросовісне і недобросовісне.

Таким чином, **законним володінням** є володіння, яке ґрунтується на правовідносинах, які мають правові підстави, наприклад, укладення договору купівлі продажу, дарування тощо. Законне володіння ще іменують титульним.

Законне (титульне) володіння може здійснюватися як власником речі (майна), так і іншими особами. Наприклад, заставодержатель має право володіння певною річчю (майном) на підставі договору, закону або рішення суду.

Слід мати на увазі, що власника інші законні володільці відрізняються тим, що власник на ряду з правомочністю володіння, завжди має право користування і розпорядженні річчю (майном), а законний (титульний) володілець може здійснювати інші правомочності лише за погодженням із власником. Так, наприклад, при договорі найму (оренди) майна орендар (наймач), окрім правомочності володіння, має і право користування цим майном. При укладенні договору комісії, комісіонер має право володіння та розпорядження майном.

Володіння, яке не ґрунтується на правових підставах називають **незаконним (безтитульним)**. Незаконне володіння може бути добросовісне та недобросовісне.

Так, **добросовісним незаконним володінням** визнається володіння, коли особа, яка володіє майном без правових підстав, не знала і не повинна була знати про його незаконність. Наприклад, особа придбала на ринку річ, і пізніше було з'ясовано, що вона вкрадена.

Недобросовісним незаконним володінням є таке володіння, коли володілець майна знає або повинен був знати про незаконність свого володіння. Наприклад, особа знайшла річ і не повідомила відповідні органи про знахідку, а залишила його собі.

Право користування – можливість власника або інших осіб вилучати з речі її корисні властивості, привласнення плодів і доходів, що приносяться річчю для задоволення своїх потреб. Наприклад, у власності особи є квартира, яку вона може здавати в найм і отримувати плату за користування нею; якщо особа є власником цінних паперів, то може отримувати дивіденди; корова може приносити молоко або приплід; власник може використати своє майно і для здійснення підприємницької діяльності, від якої можуть бути отримані доходи або внести своє майно в уставний фонд юридичної особи, яка утворюється тощо.

Слід наголосити, що право володіння і право користування нерозривно пов'язані між собою. Без володіння не може бути здійснено користування річчю (майном).

Законними користувачами можуть бути як власник, так і інші особи, які користуються майном на законних підставах. Наприклад, наймач користується майном на підставі договору прокату; користувач користується річчю на підставі договору позички; державне підприємство користується майном, яке передано йому на праві повного господарського відання тощо.

За загальним правилом продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не встановлено договором або законом. Наприклад, заставодержатель має право користуватися переданим йому предметом застави, якщо це буде встановлено в договорі тощо.

Право розпорядження – це можливість власника визначати юридичну і фактичну долю майна.

Право розпорядження може здійснюватися власником у різні способи: шляхом відчуження (продаж, дарування, рента тощо), шляхом передачі іншим особам у володіння та (або) користування (оренда, застава, позичка тощо), шляхом знищення або шляхом фізичної відмови від майна та ін.

Право розпорядження може бути обмежене у випадках, встановлених законом. Закон передбачає викуп пам'ятки історії та культури, який внаслідок дій або бездіяльності власника загрожує пошкодження або знищення тощо.

Необхідно знати, що право розпорядження, як і право володіння та право користування, може належати не лише власнику, а й іншим особам. Так, наприклад, за договором комісії комітент (власник) передає комісіонеру право розпорядження річчю, проте слід зауважити, що комісіонер набуває право володіння та право розпорядження, права ж користування він не має. Або, наприклад, за довіреністю власник може передати іншій особі всі три правомочності: володіння, користування та розпорядження його майном.

Всі правомочності взаємопов'язані між собою і виникають всі разом, як правило, у власника майна. Таким чином, у сукупності вони визнають всі можливі дії, які можуть здійснюватися щодо майна в межах закону і становити зміст права власності. Необхідно зазначити, що на зміст права власності не впливають місце проживання власника та місце знаходження майна.

Суб'єктами права власності є:

- Український народ;
- фізичні особи;
- юридичні особи;
- держава Україна;
- Автономна Республіка Крим;
- територіальні громади;
- іноземні держави;
- інші суб'єкти публічного права.

Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Як вже було з'ясовано, власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав.

Держава не втручається у здійснення власником права власності. Проте, власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб у випадках і в порядку, встановлених законом. Тобто законодавець визначає межі здійснення права власності.

Закон визначає, що власність зобов'язує. Власник зобов'язаний утримувати майно, що йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом. Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна несе його власник, якщо інше не встановлено договором або законом.

Слід звернути увагу на те, що в ЦК України визначено такі **форми власності** як:

- власність Українського народу;
- приватну власність;
- державну власність;
- комунальну власність.

Зауважимо, що законодавець не закріпив в ЦК України таку форму власності як колективна, проте, така форма визначена Законом України «Про власність» та Господарським кодексом України.

Слід звернути увагу на те, що законодавець не відносить Український народ до учасників цивільних правовідносин, проте визначає його суб'єктом права власності. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України.

Суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи.

Фізичні та юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати. Наприклад, бойова зброя, боєприпаси тощо.

Зауважимо, що склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими. Проте, законом може бути встановлено обмеження розміру земельної ділянки, яка може бути у власності фізичної на юридичної особи.

Суб'єктом права державної власності є держава Україна. Від імені та в інтересах держави України право власності здійснюють відповідно органи державної влади. Майно, що знаходиться у державній власності, може передаватися юридичним особам публічного права на основі повного господарського відання (державним підприємствам) або оперативного управління (казенні підприємства).

Суб'єктами права комунальної власності визнаються територіальні громади. Управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування.

Щодо **видів права власності**, то можна виділити наступні:

право приватної власності:

- право власності фізичних осіб;
- право власності юридичних осіб;

право державної власності:

- право повного господарського відання;
- право оперативного управління;

право комунальної власності:

- право власності територіальних громад;

право спільної власності:

- право спільної часткової власності;
- право спільної сумісної власності.

ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Що таке «суб'єкт» і «об'єкт» в контексті цивільного права?
2. Який зміст цивільного права?
3. Коли настає повна неповна та повна дієздатність?
4. Що таке деліктоздатність?
5. Право власності, види та особливості.
6. Що таке юридична та фізична особа?
7. Як бувають види та форми права власності?